

Mnichowo – siedziba WTG „Gniazdo”

Zastanawiałem się wielokrotnie, w jak sławetnym i szacownym miejscu znajduje się siedziba naszego Towarzystwa. Postanowiłem to zbadać i oto wyniki mojego „śledztwa”.

Według *Słownika staropolskich nazw osobowych* wydawanego pod redakcją W. Taszyckiego we Wrocławiu w latach 1965-1967 nazwa wsi Mnichowo utworzona została od nazwy osobowej Mnich.

Badania archeologiczne na terenie Mnichowa wykazują ślady osadnictwa z okresu neolitu (5000–1900 r. p.n.e.), ludności kultury pucharów lejkowatych, kultury łużyckiej oraz wczesnego średniowiecza¹. W Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie znajduje się pochodzący z Mnichowa toporek kamienny z okresu neolitu przekazany tam przez R. Strzyżewskiego w 1967 roku.

Pierwszy zapis, jaki znalazłem o wsi Mnichowo, pochodzi z 1426 roku:

Ja Mikołaj, wikariusz kościoła św. Wawrzyńca w Gnieźnie, sprzedaję (zamieniam) dziesięciny kmiecim z Mnichowa na trzy grzywny².

Zagłębiwszy się jednak w poszukiwania, trafiłem na wcześniejsze zapisy potwierdzające istnienie wsi od co najmniej 1330 roku.

Rok 1330

Adam, kanonik gnieźnieński, lokuje w roku 1330 z polecenia kapituły metropolitalnej wieś jej Mnichowo, której był rejentem, na prawie niemieckim i sprzedaje tamże wójtostwo³.

Lokowanie wsi na prawie niemieckim polegało, ogólnie mówiąc, na określeniu praw i obowiązków zasadzcy i chłopów. Chłopi otrzymywali dziedziczne prawo do przyznanej im ziemi, a cała wieś – autonomiczny sąd, który rozpatrywał sprawy bieżące i dotyczące lżejszych przestępstw.

Zależnie od przeznaczenia wsi i jej obowiązków nadawano jej różne prawa.

Osoba wykonująca lokację – tzw. zasadzca, w imieniu osadników zawierała z panem pisemną, szczegółową umowę, tzw. akt lokacji. Zawierała ona spis świadczeń ustalonych raz na zawsze. Każdy z osadników dostawał w dziedziczne użytkowanie 1 łan (przy późnych lokacjach mogło to być tylko 1/2 łanu) ziemi zwolnionej ze świadczeń na rzecz pana. W akcie podawano długość okresu wolnizny (okres wolny od wszystkich świadczeń, który trwał od dwóch do kilku lat). Jeden łan było to dużo ziemi, równał się bowiem 30 morgom, tj. 16,8 ha.

W późniejszych latach raz po raz spotykamy szczątkowe zapisy o wsi Mnichowo.

Rok 1357

Item Has Villas Capituli Gneznensis: [...], Agros decanatus foris Gneznam, Mnichowo, Pavlovo, Kampel, Zydowo [...]⁴.

¹ *Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej*, red.? Gniezno 2011.

² *Liber Beneficiorum kanclerza Łaskiego*, t. 1, przyp. 5.

³ J. Korytkowski, *Pralanci i Kanonicy Katedry Metropolitalnej Gnieźnieńskiej*, t. 1 (2 pag.), Gniezno 1883.

⁴ *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 3, p. 1354.

Co znaczy: Także te wsie kapituły gnieźnieńskiej: [...], pola dekanatu foralnego Gniezno, Mnichowo, Pawłowo, Kampel, Zydowo [...]⁵.

Z XIV wieku pochodzi także wzmianka o Mnichowie umieszczona przez Długosza w opisie Warty i jej dopływów:

[...] swój początek bierze Wrzeszyna z góry wioski Mnichowo należącej do kapituły gnieźnieńskiej [...]

W przewodniku *Gniezno i okolice* autorstwa W. Łęckiego czytamy:

[...] Pod Woźnikami i Mnichowem bierze swój początek Wrześnica, płynąca następnie przez Pawłowo, Czerniejewo do Wrześni i dalej do Warty⁶.

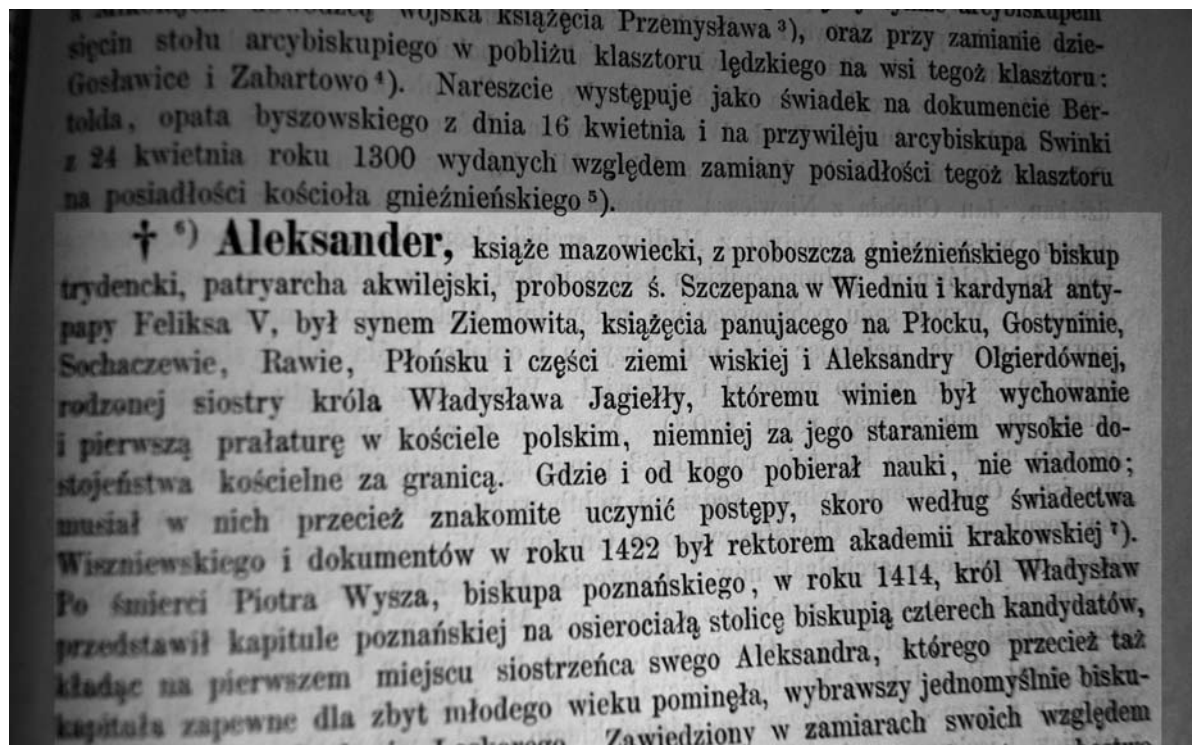
O Wrześnicy pisał również W. Pol:

[...] mała rzeczka, ma źródła swoje na południe od Gniezna u studni we wsi Mnichowo [...]⁷.

Rok 1423

Sąd polubowny, zwołany dla rozszędzenia sporu między Aleksandrem – synem Ziemowita proboszczem gnieźnieńskim przyznał proboszczowi oprócz wsi Skalmierzyce i dziesięciu z okolic Kiszkowa wsie: Mnichowo, Gozdowo i Parcewo⁸.

Aleksander to dosyć ciekawa osobistość, dlatego poniżej kilka słów o nim:

Fragment tekstu o Aleksandrze w książce ks. J. Korytkowskiego

⁵ Tłumaczenie Bartosz Małecki.

⁶ W. Łęcki, *Gniezno i okolice*, Poznań 1972, s. 8.

⁷ Ibidem.

⁸ J. Korytkowski, op. cit.

Rok 1564

Wieś Mnichowo liczyła sobie podówczas 12 łańów kmiecych⁹. W końcu XVIII wieku Mnichowo należy jeszcze do proboszcza metropolitalnego gnieźnieńskiego (zgodnie z wyrokiem sądu polubownego w 1423 roku) i składa się z:

Pótrolników 8 (po 32 morgi ziemi), chałupników 8 (po 8 mórg ziemi), komorników 3, olendrów 4 (po 32 morgi ziemi), ponadto ogrody i łąki 20 % obszaru, łącznie 300 ha¹⁰.

Rok 1833

Mnichowo – wieś rządowa składa się z trzech części:

- Mnichowo wieś: 26 domów 214 mieszkańców, w tym 20 ewangelików i 194 katolików
- Mnichowo Olandry: 4 domy 34 mieszkańców, w tym 31 ewangelików i 3 katolików
- Mnichowo Kolonia: 3 domy 14 mieszkańców, w tym 7 ewangelików i 7 katolików¹¹.

Rok 1848

Otto Knoop (1853-1931), niemiecki profesor etnografii, folklorysta i znawca kultury Pomorza oraz Wielkopolski, który większość swojego życia poświęcił badaniu lokalnych tradycji i legend, pisze:

W Mnichowie koło Gniezna po przegranej potyczce, powstańcy pochowani zostali w zbiorowej mogile na pagórku, „a po kilku latach na tym wzniesieniu ustawiono figurę św. Józefa z dziećmi Jezus”¹².

Potyczka miała odbyć się w okresie Wiosny Ludów w 1848 roku. Jest to jak na razie informacja nigdzie niepotwierdzona. Nie ma żadnych wpisów o zgonach powstańców, jak również nie ma żadnej informacji o postawieniu i poświęceniu takiej figury, co sprawdzałem w księgach metrykalnych i w historii parafii. Niemniej nie rezygnuję i szukam dalej.

Rok 1885

Mnichowo składa się z:

- wieś: 52 domy 509 mieszkańców, w tym 111 ewang., 398 kat. – 258 analfabetów
- Olandry: 6 domów 45 mieszkańców, w tym 45 ewang. i 10 analfabetów¹³.

W ciągu około 50 lat podwaja się liczba ludności wioski i zwiększa się udział kolonistów i ewangelików wśród ludności Mnichowa. Tendencja ta narasta, co widać w wykazie pruskim z 1905 roku.

Mnichowo zajmuje powierzchnię 748 ha, posiada 75 domów i 470 mieszkańców, w tym 212 ewangelików i 258 katolików¹⁴.

Po odzyskaniu niepodległości w Mnichowie ubywa ludności niemieckiej, która wyprzedaje swoje ziemie i przeprowadza się na tereny rdzennie niemieckie. Ziemię kupują bogaci Polacy, głównie z Galicji, którzy dorobili się „na saksach” w Niemczech i w Ameryce. Do dziś mieszka w Mnichowie wiele rodzin, których korzenie sięgają tamtych terenów.

W Mnichowie istnieje szkoła podstawowa, która mieści się w pałacyku – byłej siedzibie pruskiego rządcy tych ziem w czasie zaboru. W okresie międzywojennym działały w Mnichowie dwie szkoły: ewangelicka w Mnichówku i powszechna we wsi.

Zakres rejonu szkolnego z tych lat pokazuje poniższa mapka ze zborów AP Gniezno.

⁹ Wg rejestru poborowych, Archiwum Skarbu Koronnego, Archiwum Główne Akt Dawnych, ASK I 12/1551.

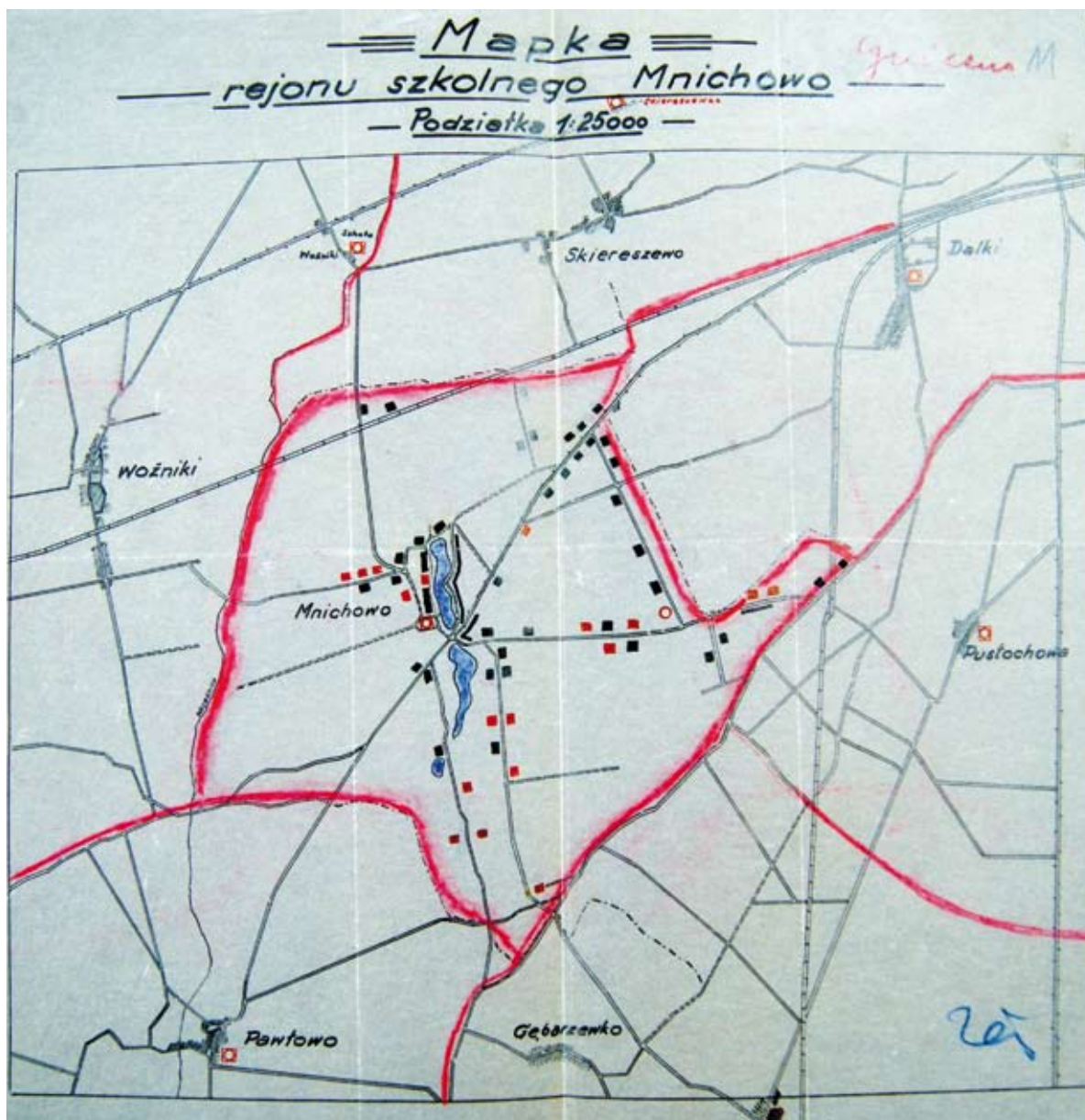
¹⁰ J. Topolski, *Rozwój latyfundiów arcybiskupstwa gnieźnieńskiego od XV do XVIII wieku*, Poznań 1955, s. 114.

¹¹ *Geographisch-statistische*, Bromberg 1833.

¹² O. Knoop, *Sagen und Erzählungen aus der Provinz Posen [Opowieści i legendy z Prowincji Poznań]*, 1885, nr XXI.4, s. 70–71.

¹³ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa 1885, t. 6.

¹⁴ *Gemeindelexikon*, Berlin 1908, poz. 44 kreis Gnesen.

Układ przestrzenny Mnichowa, jaki ukazuje mapka, pozostał niezmienny do dziś. Gęstsza jest tylko zabudowa skupiająca się głównie wzdłuż drogi Gniezno – Czarniejewo oraz nad brzegami jezior.

Mnichowo to wieś o charakterze rolniczym, z jednym tylko zakładem przemysłowym produkującym meble. Działa też w Mnichowie OSP, która powstała ponad 100 lat temu, ok. 1905 roku. Historia Ochotniczej Straży Pożarnej to osobny rozdział w dziejach miejscowości i temat wymagający szczegółowego opracowania.

Obecnie wieś liczy ponad 700 mieszkańców¹⁵, których stale przybywa. Jej bliskość i dobre połączenie z Gnieznom powoduje, iż wiele rodzin kupuje tutaj działki, budując na nich swoje nowe siedziby.

¹⁵ Dane z Urzędu Gminy Gniezno.